

Riin Alatalu: punamonumentide seadus väänab näpuviibutusega kommunistiks

Riigil puudub usaldus riigiametis töötavate ekspertide suhtes. Justiitsminister Lea Danilson-Järg heitis 27. jaanuari Postimehes võrdsusele ja palgalõhele suunatud arengukava menetluses osapooltele teravalt ette, et tema ettepanekuid ei võetud arvesse. Kaebus, et „Riiklik arengukava ei tohi osa arvamusi lihtsalt kõrvale jätta“ on üsna üllatav ministri suust, kes ise vaidlustes süstemaatiliselt eirab nii ekspertide kui ka laiema avalikkuse arvamusi.

Ehe näide sellest on 8. veebruaril riigikogus teist lugemist ootav ehitusseadustiku muudatus ehk nn punamonumentide paragrahv. See on teema, mille kohta on alates kevadest avaldanud korduvalt arvamust nii ajakirjanduses kui ka otseste pöördumistega valitsuse ja riigikogu poole paljud eksperdid ja erialaorganisatsioonid, aga see on sama hea kui seinaga rääkimine. Seaduseelnõule enne teist lugemist tehtud ettepanekutele on kohustus vastata, aga needki on lihtsalt ümberlükatud.

Teema on muidugi tundlik. Riigile ja rahvale julgeolekupoliitika seisukohast, poliitikule valimisvõitluses. Üsna lihtne on sõnastusega vääratada ja saada kaela nõukogude ideoloogia kummardaja silt. Ka pärandiekspertide jaoks on teema keeruline, sest mustvalgeid seisukohti dissonantse pärandi käsitlemisel ei saa ega tohigi võtta, aga ekspertidel on vähemasti olnud julgust käivitada avalik arutelu.

Eesti Vabariigi jaoks pretsedenditud salajased komisjonid on oma töö teinud ja otsustanud millised II maailmasõjas rindel kahurilihana lõpu leidnud sõdurid ümber matta ja millised mitte. Samuti on komisjoni liikmed oma pädevuse piirides teinud valiku, millistel monumentidel on kunstiline või pärandiväärtus ja millistel mitte. Neid otsuseid võiks ju analüüsida, aga selles protsessis on palju suuremaid murekohti.

Alustame sellest, et seaduse muudatus hõlmab mitte ainult käsitletud 322 monumenti, vaid teadmata hulka ehitisi ja objekte, mis võivad olla vaenu õhutavad, toetada või õigustada okupatsioonirežiimi või agressiooniakti, genotsiidi, inimsusevastase kuriteo või sõjakuriteo toimepanemist. Millised on vaenu õhutavad või õigustavad sümbolid, on jäetud omavalitsuste otsustada. Kas ja milline peaks olema ametnike

epl.delfi.ee

Kultuuriminister
Estonia teater
Teater

pädevus selle kohustuse täitmisel, on selgusetu.

Esimeses järjekorras kangastuvad inimestele ohtra dekooriga stalinistlikud hooned, mis pärinevad Eesti ajaloo kõige julmematest kümnenditest. See, et need esimesena meenuvad on hea, sest see tõestab, et meie ajaloomälu on alles.

Linnaruumi ülekirjutamine ja visuaalse mälu kustutamine on totalitaristlik käitumine.

Vaba riik ei pea seda kordama, seda enam, et suur osa selle perioodi ehitistest on kapitaalsed, sageli ka Eesti arhitektide projekteeritud ning vaieldamatud ajaloo tunnimärgid. Hilisemate perioodide poliitilise maiguga pärandis eestlastest autoritest osakaal ainult kasvab. Pole harv, et toona kohustusliku punasümbolika sisse on peidetud ka rahvuslikke sõnumeid. Ka see on aja lugu.

Seaduse muudatuse seletuskiri seab esikohale visuaalse kujundi ja möönab, et ei saa välistada ka tõlgenduslikku seost eksponeerimise viisi ja kujundi vahel. Selline väide on äraspidine – visuaal on antud kontekstis oluline ainult siis, kui selle eksponeerimist saab vaenu õhutamana tõlgendada. On üsna jabur, et väidetavalt ühe esimese vaenu õhutava sümbolina eemaldati Auvere elektrijaama hoonelt elektrisädet kujutav kultuuriväärtuslik monumentaalkunstiteos, mis olevat meenutanud viisnurka.

Lisaks sellele, et seaduse andja lükkab vaenu õhutaja välimäärja vastutuse omavalitsustele, näeb seadus ette ka nõiajahi avalikus kasutuses olevates siseruumides ning käsib silmas pidada ka rajatise, mis asuvad eramaal, kuid võivad sealt olla vaadeldavad ka avalikult. Ehk seaduse muudatus võimaldab kaevata naabri peale. Rahvusooper, kes kasutab viimasel ajal kõiki võimalusi Estonia teatrimaja väärrikuse vähendamiseks, on tulnud lagedale ka enesekaebusega – ooperisaali laes on selgelt punamotiividega laemaal. Siinkohal rõhutan, et Estonia oli ainuke sõjas purustatud oluline sümbolehitise, mis taastada lubati. Seda tegid Eesti parimad arhitektid ja kunstnikud ning just laemaal on see, mis suurt tragöödiat meelde tuletab.

On väga küsitav, et ideoloogiliselt nii laetud probleem lahendatakse ehitusseadustiku ühe sisuparagrahvi ja seda toetava järelevalvet puudutava paragrahvi muutmise kaudu. Viimasega tuuakse ehitusseadustikku sisse jõustruktuurid – seaduse ühe paragrahviga seonduvat tegevust või tegevusetust hakkab kontrollima ja vajadusel sundima politsei.

Kõige kurioossem on aga täielik usaldamatus riigiametis töötavate ekspertide suhtes. Esiteks jäetakse täiesti poliitiliste otsuste meelevalda objektid, mis ei ole muinsuskaitse all.

Teiseks saab, aga valitsuskomisjon õiguse sõita üle muinsuskaitseameti arvamusest ka mälestiste puhul – isegi siis kui amet arvab, et hoonel on kultuuriväärtus, saab valitsuskomisjon nõuda mälestise staatuse tühistamist ja ametile vastuväiteks ruumi ei jäeta.

Naeruväärse leevendusena pakub justiitsministeerium, et „alati ei ole vajalik mälestiseks olemist lõpetada, vaid piisab sellest, et muinsuskaitseamet algatab nõudega kooskõlla viimiseks vajaliku loa andmise menetluse.“ Ehk nagu justiitsminister seaduseelnõu esimesel lugemisel 14. detsembril riigikogu saalis teatas – muinsuskaitseamet allub poliitilisele juhtimisele ja see, kuidas sundida ametit täitma valitsuse tahet, on kultuuriministri asi! Ühe paragrahvi muutmisega saavutame nii poliitiliselt juhitavad ametid kui ka politseiriigi.

Kõikvõimsa komisjoni loomise kavand on koostamisel, sinna kuuluvad väidetavalt osad ministrid, muinsuskaitseameti peadirektor ning kaasatakse valdkonnaeksperte. Millise valdkonna eksperdid komisjoni kuuluma saavad, on jätkuvalt ebaselge.

Tsiteeritud dokumentidega saab tutvuda riigikogu kodulehel.